

Te Hui Taumata 11-14 Hakihea 1995

I te wā tonu e kohia haerehia ana ngā kōrero mō tēnei o ngā **Muka**, e tū ana ko te kaupapa whakamutunga a te Taura Whiri hei whakatairanga i te Tau o te Reo Māori, arā, te Hui Taumata. Kua eke nei te kotahi tau mai i te wā i whakamānutia ai te Tau, ā, kua karangahia tēnei hui i runga i te whakaaro kia āta tirohia anō ngā ara i takahia i tēnei tau i runga i te koromaki ki tō tātou reo. Mā ngā tapuwae pea e whakaatu mai āe rānei i kotiti, āe rānei i tōtika.

Engari e haere kōtui ana tēnei me te titiro whakamua ki te reo me te ao Māori o te rautau hou e whātareta mai ana i te paewai o te rangi. Ko tētahi o ngā tino pātai kia whiriwhirihia i tēnei hui, āhua pēnei nā - 'ki hea atu tātou ināianei, ā, mā hea atu tātou ki reira e matomato ai te tipu o ngā kākano kua whakatōkia i tēnei tau, otirā, i tēnei rautau. E mōhio ana tātou, ki te waiho i konei tō tātou ngākau nui, tō tātou manawa nui ki tō tātou reo, taihoa pea kua tata manawa kiore ko te reo Māori e mōhio nei tātou. Kei ngā tatauranga tuatahi o te rangahau reo Māori e mau atu nei ngā tohu e whakaatu ana i tēnei.

Heoi anō rā, he mātārere noa tēnei e whakamōhio ana kua tū tēnei o ngā hui. Hei te **Muka** tuatahi pea o te tau hou puta ai ngā kōrero e mōhio ai tātou katoa ki ngā whakaaro i hua ake i tēnei hui whakakopi i tō tātou Tau o te Reo Māori.

Te Tau O Te Reo
Māori

Te Matatiki Hou

Kātahi anō nei ka whakaterua te putanga tuarua o te papakupu a te Taura Whiri e kīa nei ko *Te Matatiki*. E rua ngā rerekētanga matua i tēnei o ngā putanga. Tuatahi, kua hoatu he maramara whakapapa ki ngā kupu katoa e kitea ai te takenga mai o te kupu hou, tuarua, neke atu i te rua mano, e rima rau ngā kupu hou e noho mai ana i tēnei o ngā *Matatikikāore* i roto i te putanga tuatahi.

Kia kua Te Taura Whiri e horihori nāna katoa ngā kupu hou nei i hanga. Kia tikina atu ko ngā kupu pāngarau hei whakatauiria i tēnei, ā, mei kore ake te rōpū Māori nāna nei i hanga ngā kupu o *Te Tauāki Marautanga Pāngarau - He Tauira*, i puta i te tau 1994. Kua raua mai ā rātou kupu ki tēnei o ngā *Matatiki* i runga i te tūmanako ka watea ake ki te katoa e manako ana ki te ao pāngarau.

Arā atu anō ngā kupu i hangaia e hinengaro noa atu, ā, kua toro atu te ringa o Te Taura Whiri ki ērā hei pūtakenga mō ētahi o āna kupu. Hei tauira, ko te kupu **rorohiko** tēnā. Kua noho mai te kupu **rorohiko** hei kaui mō te **rorohiko pōnaho**, arā, te rorohiko 'noho ki pona'.

Arā anō ngā kupu kua mārō hītararī te noho mai ki tō tātou reo, ka mutu, mai anō i whakamahia e ngā tīpuna me tā rātou whakanoho tika mai ki tō rātou reo tūāuriuri. Ko te kupu **waka** tērā, ko te kupu **parāoa** tērā. Koinei anō ētahi tūmomo kupu kua noho mai hei tāhuhu mō ētahi o ngā kupu hou.

He kupu atu anō kua rokohina atu i roto i ngā ketuketunga pukapuka, ā, kua ūkuia ko te kupu i noho mai ki te tuatahi o ngā *Matatiki*, ā, kua whakanohoia mai he kupu atu anō ki tēnei. I pēnei ai nā te mea kua tūpono atu he kupu atu anō, me te whakaaro ka hāngai ake pea te tikanga o tēnei o ngā kupu i tērā o te mea e noho mai ana i te putanga tuatahi.

Kua tūpono atu he kupu Māori kē atu anō e ōrite ana te tikanga ki ētahi atu kupu Māori kua roa e noho mai ana hei hoa mō ētahi kupu Pākehā. Hei tauira, ko te kupu **kainamu**. Mai anō ko te kupu **tata** tētahi o ngā kupu e hāngai ana ki ngā kupu Pākehā pēnei i te 'almost' me te 'nearly'. Ehara i te mea e pare atu ana te tuarā ki te kupu **tata**, engari ko te hiahia kē, ko te whakahoki mai i te kupu **kainamu**, me te hiahia anō kia rua, kia toru ngā kupu Māori e hāngai ana te tikanga ki te kupu Pākehā kotahi. He titiro whakamua kei roto i tēnei āhuatanga, arā, ko te tūmanako ka tāia tētahi puna kupu Māori ā taihoa ake nei, arā, i roto i ngā tau ki mua.